

поглиблюються та розширюються. Науковці постійно збирають матеріал аналізують, упорядковують та видають його.

Тим не менш велику частку матеріалів становлять неопубліковані джерела та інтерв'ю які можуть виступати базою для локального дослідження – Сталінських репресій викладачів і студентів бердянських педагогічних курсів та педагогічного інституту 1920 – 1953 рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Константінова В.М., Лиман І.І. Бердянський інститут соціального виховання. Педагогічний інститут. Учительський інститут (1932 – 1953 роки) / Упорядники: В.М. Константінова, І.І. Лиман // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. Том IV. — К.: «Освіта України», 2009. — 782 с.

2. Лиман Ігор. Історія Бердянського державного педагогічного університету. Навчальний посібник + CD / Ігор Лиман, Вікторія Константінова. — Бердянськ: БДПУ, 2015. — 206 с.

3. Русін Р.М. Історіографія політичних репресій міжвоєнного періоду в Україні (20-30 рр. XX ст.).- / Р.М. Русін // Держ. закл. Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Старобільськ, 2015. — 200 с.

Костюк Вікторія,

студентка 1 курсу

Гуманітарно-економічний факультет

Наук. керівник: **Ю.В. Федорик**, к. і. н., доцент

ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ ТА СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ОБ'ЄКТИВІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Актуальність. Польсько-українські стосунки мають важливе, визначальне значення для безпеки цілого регіону Центрально-Східної Європи. Незважаючи на численні приклади співпраці та культурного взаємозбагачення, українці та поляки не зуміли уникнути конфліктів, які мали драматичні наслідки. Проблема польсько-українських стосунків знаходила широке відображення в історіографії обох народів. Особлива увага дослідників концентрувалася навколо аналізу цих стосунків в бурхливий період XX ст. Серед найдраматичніших подій XX ст., які викликають жваве зацікавлення істориків, слід згадати українсько-польське протистояння на Західній Волині та Східній Галичині в період другої світової війни. Хоча точка зору істориків щодо передумов цих подій чітко залежить від їх національної приналежності, а самі дослідження цих питань часто позбавлені об'єктивності і віддзеркалюють взаємні національні стереотипи, подальше вивчення джерел цього кривавого конфлікту є надзвичайно важливим з огляду на його значимість для політики пам'яті Польщі та України, як і зовнішніх відносин між ними.

Ступінь досліджуваності проблеми. Серед українських істориків,

які досліджували українсько-польське протистояння в період другої світової війни слід згадати В. В'ятровича, Я. Дашкевича, І. Ільюшина, Я. Ісаєвича, М. Кучерепу, С. Макарчука, Є. Місила, В. Сергійчука, М. Швагуляка і т. д. В свою чергу, серед польських – Г. Мотику, А. Айненкеля, М. Клімецького, Г. Мазура, Ч. Партача, В. Резмера, В. і Е. Сємашко, В. Філяра, С. Чапуга, до польських Л. Кулінська. Дослідження характеризують діаметрально протилежні погляди істориків в залежності від їх національності. Так, трагедією для науки є те, що засадничою і нормальною для визначення причин конфлікту визначається національна приналежність: українці локалізують їх по польській стороні, а поляки – по українській. Найбільша увага істориків по обидва боки кордону присвячена перебігу конфлікту на території Волині, який отримав назву в польській історіографії як «Волинська різанина», а в українській – «Волинська трагедія».

Мета і методи дослідження. Метою нашого дослідження є аналіз причин українсько-польського протистояння у роки Другої Світової війни, визначення відмінностей у трактуванні передумов конфлікту в українській та польській історіографії. У своєму дослідженні ми використали теоретичні методи: системний, синтезу, систематизації, узагальнення, інтерпретації для детальнішого вивчення проблеми.

Сутність дослідження. 13 листопада 1918 року виникла Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) зі столицею у Львові. Для львів'ян польської національності, які хотіли вільну Польщу, перспектива стати громадянами Західної України була неприйнятною. Цього ж дня польські підпільні групи перейшли у контрнаступ. До березня 1919 року Українська Галицька Армія тричі починала наступальні операції намагаючись повернути Львів, але щоразу зазнавала поразки [2, с. 7]. На думку українського дослідника, Ярослава Калакури, самий факт поразки ЗУНР та окупації Польщею Східної Галичини й Західної Волині призвів до гострого політичного та міжетнічного протистояння між українцями й поляками і у подальшому негативно позначився на українсько-польських відносинах [1, с. 104].

Погляд на українсько-польський конфлікт в період Другої Світової війни як наслідок безперервного тисячолітнього протистояння двох народів характеризує точку зору багатьох українських істориків. Однією з особливостей «волинського дискурсу» в українській історіографії є висвітлення не лише безпосереднього контексту міжетнічних протиріч в регіоні в період війни, який беззаперечно, мав великий вплив на перебіг «антипольської акції», але також і політики Другої Речі Посполитої на «східних кресах», яка пояснювала позицію українського населення щодо цієї акції [1, с. 101].

Підсумовуючи події міжвоєнного періоду, слід визнати, що він для українців був не вдалим. Повсюдним було переконання що тільки здобуття власної держави може запобігти денационалізації українців [2; 20-21]. Не випадково українські та польські історики сходяться на думці, що негативними елементами національної політики Другої Речі Посполитої були: пацифікація 1930 року, арешти українських політиків, ліквідація суспільних і культурних організацій; положення про мову 1924 р.; заходи щодо примусового окатоличення православного населення і знищення їхніх

храмів. Тут варто зауважити, що розуміння вибухової ситуації для міжнаціональних відносин у передвоєнній Польщі вже було у частини тогочасної польської еліти [1, с. 111].

Довга історія українсько-польської ворожнечі на Волині та Галичині, взаємні підозри навесні та влітку 1943 року призвели до масових етнічних чисток, що включали спалення сіл та масові вбивства цивільного населення. Українська повстанська армія під час свого організаційного піднесення влітку 1944 року, билася за радянською лінією фронту [3; 118]. Вибух кривавого польсько-українського конфлікту під час Другої світової війни О. Каліщук пояснює саме втратою легітимного контролю на застосування сили, що було наслідком німецько-радянської війни. Показово, що найгостріша фаза протистояння почалася не у 1939 р., коли польська влада була замінена німецьким та радянським окупаційними режимами, а лише у 1943 р. – в розпал німецько-радянської війни, коли Німеччина почала втрачати контроль над окупованими територіями Західної України [1, с.112].

Українські історики вказували за передумову конфлікту вбивства українців на Холмщині в 1941-1942 рр., натомість польські історики (той самий Мотика) пояснювали, чому ці події не могли бути безпосередньою причиною Волинської трагедії (різанини), наводячи чітку статистику взаємних втрат як зі сторони українців, так і поляків, вважаючи їх співмірними. Польські історики чітко відрізняють події Волині в 1943 та Галичині в 1943-1944 рр. як етнічні чистки, які контрастували з практикою індивідуальних вбивств окремих діячів в попередні роки. У традиційній польській історіографії ці події тенденційно сприймається як етнічна чистка винятково польського населення; в українській — як «дія у відповідь» на звірства поляків щодо українських цивільних. Ця тема значно більше досліджена польськими істориками, які займаються нею від часу закінчення Другої світової війни. Для праць польських дослідників, на думку українських опонентів, характерна тенденція перебільшувати польські жертви за рахунок включення в число жертв поляків, які сховалися та втекли від різанини, та за рахунок применшення кількості українських жертв, та включення до числа польських жертв інших людей частково навіть не польської національності, які загинули за геть інших обставин і які не мали стосунку до Волинської трагедії. Українські історики переважно почали досліджувати цю тему після проголошення Україною незалежності.

Польська історіографія, як вже було згадано раніше, концентрує увагу на перебігу та визначенні причин трагедії польського цивільного населення на Західній Волині та Східній Галичині, яка мала місце в 1943-1944 рр.. За безпосередній початок кульмінації міжнаціонального протистояння польська історіографія вбачає відозву Кліма Савура (Дмитро Семенович Клячківський – полковник УПА) від 18 травня 1943 р. до польського населення Волині, в якій уся відповідальність за загострення міжетнічних взаємин на Волині була покладена на поляків, звинувачених у вступі до підпорядкованої німцям поліції. На відміну від українських істориків, для яких текст відозви наводиться в якості підтвердження, що бандерівці прийняли рішення про антипольську акцію лише під впливом дій польської допоміжної поліції, польські автори згадують факти вбивства польського населення в лютому-травні 1943 року. На думку Г. Мотики,

віدوزва була покликана представити жертв винуватицями власних проблем, а злочинців, натомість, показати народними месниками, які запроваджують новий справедливий лад. Польські історики рішуче критикують погляд, який представляв криваві події на Волині в якості стихійного народного бунту, породженого багатолітнім польським пануванням [2, с. 82].

Слід зазначити також, що частина українських та польських істориків на підставі оприлюднених в сучасній історіографії джерел звертали увагу і на те, що серед представників і українського, і польського національного підпілля було розуміння провокативної ролі німців, а також певною мірою і радянських партизан у розгортанні конфлікту [1, с. 128].

Основні висновки. Намагаючись з'ясувати причини українсько-польського протистояння на Волині, відкинувши історію довоєнних стосунків двох народів, чимало польських істориків акцентують увагу на тому, що „різню поляків” розпочала ще українська поліція на службі у німців, тож дії українців слід розглядати як злочини колаборантів, які виступали проти Польської держави. Про те, наскільки складним є питання колаборації українців і поляків у роки Другої світової війни, свідчить тривала дискусія істориків двох держав, яка знайшла своє відображення у тексті протоколу узгоджень і розбіжностей між українськими і польськими істориками, підписаному на IX-X міжнародних наукових семінарах (Варшава, 6-10 листопада 2001 р.). Водночас, як справедливо зазначив Я. Ісаєвич, українці перед війною не мали своєї держави, а німецька окупація принесла їм лише зміну завойовника. У будь-якому разі вони не зрадили своєї держави, як це зробили польські співпрацівники. Подібну тезу обстоюють у своїй праці тернопільські науковці О. Гайдай, Б. Хаварівський та В. Ханас, підкреслюючи той факт, що і Польща, і СРСР, і Німеччина в роки війни вважали західних українців своїми громадянами на підставі попереднього входження Західної України до складу цих держав, у той час як самі українці вважали їх окупантами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каліщук О. М. Українсько – польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни: науковий та суспільний дискурси / О.М. Каліщук. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013.
2. Мотика Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла». Польсько – український конфлікт 1943 – 1947 рр. / Г. Мотика. – Київ, 2013.
3. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / С. Плохій. – Київ, 2016.